

GENPROCURE

KATALOG RODNIH
RAZMATRANJA I
ODREDBI U JAVNIM
NABAVKAMA

SADRŽAJ

1

PG 4 UVOD

2

ŠEST KORAKA 'CIKLUSA JAVNE NABAVKE'

- PG 6 2.1** Analiza potrošnje
- PG 8 2.2** Identifikacija rezultata (Strategija javnih nabavki)
- PG 10 2.3** Predtenderska faza
- PG 13 2.4** Tenderska faza
- PG 16 2.5** Donošenje odluke
- PG 19 2.6** Nadzor

3

PG 20 ZAKLJUČAK

4

PG 22 RJEČNIK POJMOVA I KLJUČNE REFERENCE

- 4.1** Rječnik pojmova
- 4.2** Ključne reference
- 4.3** Druge korisne reference

O URBACT-U

URBACT je program transnacionalne saradnje koji se provodi na nivou cijele Evropske unije i sufinansira kroz program Interreg. Trenutno je u svom četvrtom programskom ciklusu (URBACT IV) i ima za cilj da omogući razmjenu znanja i iskustava, prvenstveno među malim i srednjim gradovima, u oblasti održivog urbanog razvoja (SUD). To se postiže primjenom URBACT metode, a posebno kroz finansiranje različitih tipova mreža koje se bave temama vezanim za SUD. Mreže za planiranje akcija (APN) imaju period djelovanja od dvije i po godine. Kroz transnacionalno učenje i lokalnu razmjenu znanja, od gradova i regija učesnica zahtijeva se izrada integrisanih akcionih planova (IAP), koji detaljno opisuju na koji način će se rješavati specifični urbani izazovi u narednom periodu. U periodu od juna 2023. do decembra 2025. godine, URBACT je finansirao ukupno 30 ovakvih APN-ova.

O MREŽI GENPROCURE

Jedna od njih bila je mreža GenProcure, koja je djelovala u navedenom periodu i bila posvećena temi rodno odgovornih javnih nabavki. Predvođena gradom Vila Nova de Famalicão iz Portugala (vodeći partner), mreža je kroz niz transnacionalnih učenja i lokalnih razmjena znanja nastojala promijeniti kulturu javnih nabavki na način da se rodni aspekti aktivno razmatraju prilikom planiranja nabavke roba, usluga i radova, te da se rodne odredbe uključe u dokumentaciju u postupcima javnih nabavki. Projektni partneri (PP) su bili: Stručna služba za razvoj i međunarodne projekte Zeničko-dobojskog kantona (Bosna i Hercegovina), Udruženje za međupćinski razvoj okruga Satu Mare (Rumunija), te gradovi: Košalin (Poljska), Umea (Švedska), Alkoj (Španija), Mesina (Italija), Zagreb (Hrvatska) i Ujfeherto (Mađarska).

O KATALOGU

Direktno u saradnji s partnerima mreže GenProcure izrađen je Katalog, koji odražava zajedničko znanje stečeno kroz transnacionalne i lokalne razmjene znanja. Katalog je osmišljen da pruži podršku drugim gradovima i regijama koje žele uvesti rodno odgovorne javne nabavke. Katalog objedinjuje rezultate zadataka i diskusija provedenih tokom transnacionalnih sastanaka, a pripremio ga je vodeći ekspert mreže GenProcure, Matthew Baqueriza-Jackson.

POSVETA VODEĆEG PARTNERA – VILA NOVA DE FAMALICÃO

Kada se pojavila ideja o povezivanju javnih nabavki s principom jednakih mogućnosti, ubrzo smo shvatili da će rodna ravnopravnost postati ključna tema u tom okviru. U vremenu kada javne nabavke dobijaju sve važniju ulogu u Evropskoj uniji, bilo je pravo vrijeme da razmotrimo kako možemo iskoristiti ovaj mehanizam za uticaj na društveno ponašanje i stavove različitih zainteresovanih aktera prema rodnoj ravnopravnosti. To je bila opcija – to je bio put naprijed.

Zahvaljujemo se URBACT-u i njegovom Sekretarijatu na hrabrosti da prihvate naš prijedlog i pruže podršku ovom projektu. Našim GenProcure partnerima izražavamo iskrenu zahvalnost za posvećenost, spremnost na dijeljenje, prepoznavanje i preuzimanje izazova, te doprinos njihovom razvoju i rješenju. Zahvalni smo i svima ostalima koji su, bilo direktno ili indirektno, učestvovali u ovom procesu i doprinijeli njegovom uspjehu. Posebnu zahvalnost duguje glavnom ekspertu, Matthewu Baqueriza-Jacksonu, za njegovu nepokolebljivu posvećenost projektu, nadahnjujući entuzijazam i ulogu vodiča – uvijek nas je usmjeravao pravim putem i pronalazio riječi ili gestove koji su nam davali snagu da projekat privedemo kraju. Zainteresovanim akterima, kao i svima koji mogu imati koristi od rada predstavljenog u ovom dokumentu, nudimo početnu tačku za istraživanje ovih tema i efikasno korištenje javnih nabavki u korist zajednice.

Na kraju, možemo reći samo jedno: usudite se da inovirate!

UVOD

1.1 KONTEKST

Između juna 2023. i decembra 2025. godine, devet gradova i regija bili su dio GenProcure mreže za planiranje akcija (APN(b)), finansirane kroz URBACT IV(a) (detaljan pregled svih reference je dat u Sekciji 4) program. GenProcure je, kroz seriju transnacionalnih sastanaka, aktivnosti na lokalnom nivou i izradu devet integrisanih akcionih planova, nastojao unaprijediti pristup procesima javnih nabavki u ovim gradovima i regijama. Fokus je bio na promjeni kulture javnih nabavki tako da se osigura usklađenost sa zakonodavstvom, procedurama i troškovima, uz istovremeno istraživanje lokalnih ekonomskih, socijalnih (uključujući rodne) i ekoloških implikacija odluka o javnim nabavkama.

1.2 RODNO ODGOVORNA JAVNA NABAVKA

Poseban naglasak stavljen je na rodno odgovorne javne nabavke. U državama članicama EU-a i dalje postoje značajne razlike između žena i muškaraca u pogledu zastupljenosti, plata, zapošljavanja, preduzetništva, sigurnosti i pristupa uslugama. GenProcure APN je polazio od hipoteze da se javne nabavke mogu koristiti kao poluga za smanjenje ovih rodni nejednakosti, kroz način na koji se ugovori o robama, uslugama i radovima pripremaju, provode i prate.

Kao osnova i konzistentni okvir korišten je koncept „Ciklusa nabavke“(c) – šest ključnih koraka koji čine proces javnih nabavki. U okviru svakog od njih, jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ (pogledati rječnik pojmova – sekcija 4.1) i regionalne uprave mogu uzeti u obzir rodne aspekte, kao i implikacije koje odluke o javnim nabavkama i potrošnji mogu imati na smanjenje rodni nejednakosti.

1.3 O OVOM KATALOGU

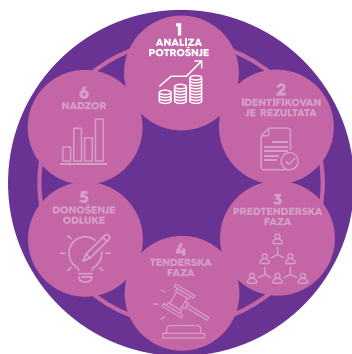
„Katalog rodni razmatranja i odredbi u javnim nabavkama“ predstavlja konačni rezultat GenProcure APN-a. Nastao je u saradnji devet partnerskih gradova i regija i prikazuje kako se rodni aspekti mogu integrisati kroz svih šest koraka „Ciklusa nabavke“, te koje vrste specifičnih odredbi je moguće uključiti u dokumentaciju o nabavci.

Katalog je namijenjen svim zaposlenima u jedinicama lokalne samouprave, svim tzv. „usidrenim institucijama“ i regionalnim upravama koji su uključeni u procese javnih nabavki. To nisu samo službe za javne nabavke i naručioci roba, usluga i radova, već i oni koji se bave analizom podataka, izradom strategija, rješavanjem socijalnih i rodni nejednakosti, te praćenjem izvršenja ugovora. Katalog se uklapa u okvire Direktiva EU o javnim nabavkama iz 2014. godine(d) i nadamo se da može doprinijeti smanjenju rizika koji ih često prate.

Jezgro Kataloga čini Sekcija 2, koja je podijeljena u šest podsekcija – po jedna za svaki od šest koraka „Ciklusa javne nabavke“. U svakoj podsekciji dat je kontekst tog koraka i objašnjen način uključivanja rodni aspekata, dati su primjeri iz i izvan GenProcure APN-a, te jasne smjernice za primjenu rodno osjetljivih odredbi.

Nadamo se da će vam Katalog biti koristan alat u unapređenju prakse javnih nabavki.

ŠEST KORAKA 'CIKLUSA JAVNE NABAVKE'

2.1 KORAK 1 – ANALIZA POTROŠNJE

Korak 1 „Ciklusa javne nabavke“ odnosi se na analizu potrošnje. Širom Evrope, javna uprava godišnje potroši oko 2.000 milijardi eura na robu, usluge i radove kroz proces javnih nabavki. Jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave trebale bi analizirati tokove te potrošnje. Na primjer: Koliko sredstava se troši na kompanije sa sjedištem u vlastitom gradu, regiji ili državi? Koliko se izdvaja za mala i srednja preduzeća (MSP) i organizacije socijalne ekonomije? Koliko odlazi na određene industrijske sektore, poput građevinarstva, finansija ili energetike? Ova vrsta analize potrošnje, za koju postoje dostupni alati(e), omogućava jasnije razumijevanje gdje odlaze sredstva i predstavlja dobru osnovu za donošenje odluka koje mogu doprinijeti promjenama u kulturi javnih nabavki.

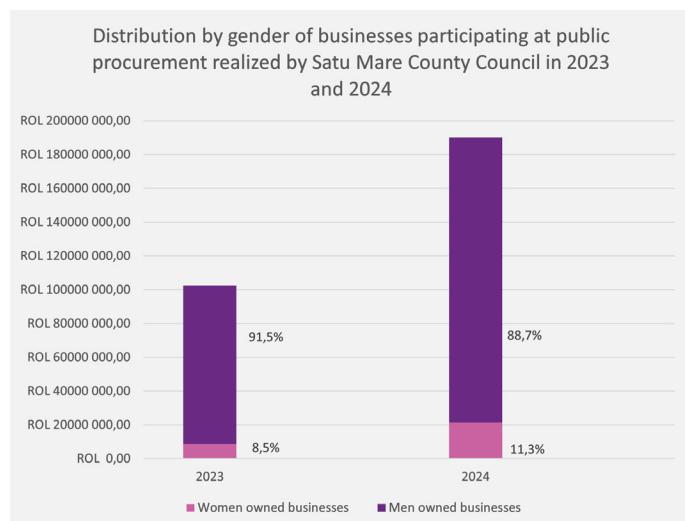
2.1.1 KAKO SE RODNI ASPEKTI MOGU RAZMATRATI TOKOM ANALIZE POTROŠNJE?

Navedeno predstavlja osnovnu analizu potrošnje koja se može provoditi na godišnjem nivou radi boljeg razumijevanja raspodjele potrošnje prema geografskim područjima, sektorima i po vrsti poslovanja. Pored toga, jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave mogu ove podatke dalje raščlaniti i iz rodne perspektive. Na primjer, prilikom analize vrste poslovanja i iznosa potrošnje usmjerenog na mala i srednja preduzeća ili organizacije socijalne ekonomije, moguće je ispitati i vlasničku strukturu ili upravljačke funkcije – poput postotka organizacija u vlasništvu ili pod rukovodstvom žena. Sve ove informacije pružaju osnovu prema kojoj se mogu postaviti ciljevi za poboljšanje.

Osim osnovne analize potrošnje i rodno osjetljive analize vlasništva i menadžmenta dobavljača, može se provesti i napredna analiza potrošnje. Ona uključuje, između ostalog, provođenje anketa među postojećim dobavljačima kako bi se dobile informacije o njihovom pristupu izvršenju ugovora – npr. koliko je žena zaposleno u timovima koji rade na realizaciji ugovora. Konačno, može se analizirati i ranija praksa javnih nabavki koju je koristila određena jedinica lokalne samouprave, tzv. „usidrena institucija“ ili regionalna uprava. Na primjer: koliko je procedura sadržavalo rodno osjetljive odredbe. (vidi Korak 4 za više detalja).

2.1.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA TOKOM ANALIZE POTROŠNJE

Tokom testiranja aktivnosti u okviru GenProcure APN-a, partner Satu Mare (Rumunija) prilagodio je osnovni alat za analizu potrošnje vlastitom lokalnom kontekstu i primijenio ga u saradnji sa šest institucija, uključujući i Vijeće okruga Satu Mare. Pored toga, prikupljeni su i analizirani podaci o vlasništvu i menadžmentu dobavljača, kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri su zastupljene žene. Analiza potrošnje koju je provelo Vijeće okruga Satu Mare za 2023. i 2024. godinu pokazala je da je udio potrošnje na dobavljače u vlasništvu žena iznosio 8,5% u 2023. i 11,3% u 2024. godini. Samo provođenje takve analize omogućilo je Vijeću okruga da pristupi javnim nabavkama na drugačiji način, sa posebnim fokusom na metode koje podstiču veći broj preduzeća u vlasništvu žena da se uključe u javne nabavke.

2.1.3 KATALOG RODNO OSJETLJIVIH PODATAKA ZA UKLJUČIVANJE U ANALIZU POTROŠNJE

Postoje tri tipa podataka koje jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave mogu prikupljati u okviru analize potrošnje uzimajući u obzir rodnu perspektivu:

TIP 1 – PODACI RAZVRSTANI PO SPOLU

- › Postotak potrošnje na dobavljače koji su u vlasništvu ili pod rukovodstvom žena.

TIP 2 – ANKETA O PODACIMA DOBAVLJAČA

- › Postotak zaposlenih/direktora kod dobavljača koji su žene.
- › Rodni jaz u platama između muškaraca i žena u organizacijama dobavljača.
- › Broj žena zaposlenih kod dobavljača na puno radno vrijeme u okviru izvršenja ugovora.

TIP 3 – PODACI O POSTUPKU JAVNE NABAVKE

- › Broj i postotak postupaka javnih nabavki koje uključuju rodno osjetljive odredbe.

2.2 KORAK 2 – IDENTIFIKACIJA REZULTATA (STRATEGIJA JAVNIH NABAVKI)

Korak 2 „Ciklusa javne nabavke“ odnosi se na identifikovanje specifičnih lokalnih ekonomskih, socijalnih, ekoloških i rodno osjetljivih rezultata na koje bi proces javnih nabavki mogao uticati i doprinijeti njihovom ostvarivanju. Direktive EU o javnim nabavkama iz 2014. godine postavljaju niz zahtjeva za javne uprave u vezi sa postupkom provođenja javnih nabavki, sa primarnim naglaskom na cijenu, konkurenciju i transparentnost. Međutim, one također omogućavaju javnim upravama da u postupku javne nabavke razmotre šire socijalne i ekološke ciljeve, pod uslovom da su povezani sa prirodom robe, usluga ili radova koji se nabavljaju.

Jedinice lokalne samouprave i regionalne uprave već posjeduju različite strateške dokumente – bilo da se radi o općinskim, gradskim, razvojnim ili ekonomskim strategijama. Sve te strategije uključuju određene rezultate koje nastoje postići. Ako općine i gradovi žele jasno definisati koje šire socijalne i ekonomske rezultate žele ostvariti putem javnih nabavki, mogu izraditi posebnu strategiju javnih nabavki koja ih jasno usmjerava. Kroz GenProcure APN naglašavana je važnost izrade strategija javnih nabavki koje, između ostalog, uključuju: zakonski okvir na državnom nivou i lokalne strategije u oblasti javnih nabavki, pragove potrošnje na osnovu kojih se primjenjuju različite procedure javnih nabavki, detaljan pregled šireg doprinosa javnih nabavki lokalnim ekonomskim, socijalnim, ekološkim i rodnim rezultatima. Prema tome, ovo povezuje proces javne nabavke sa realizacijom širih strateških ciljeva.

2.2.1 KAKO SE RODNI ASPEKT MOŽE RAZMATRATI PRILIKOM IDENTIFIKACIJE REZULTATA?

Prilikom izrade strategije javnih nabavki i definisanja rezultata, jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave mogu identifikovati i rezultate vezane za smanjenje rodni nejednakosti. Ovi ciljevi mogu biti sadržani u postojećim općinskim, gradskim ili drugim strategijama razvoja, ili u posebnim planovima rodne ravnopravnosti. Prilikom razmatranja rodni aspekata i izrade rodno osjetljivih odredbi, identifikovani rezultati trebaju biti preneseni u strategiju javnih nabavki i činiti osnovu za naredne korake u „Ciklusu javne nabavke“.

2.2.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA PRILIKOM IDENTIFIKACIJE REZULTATA

Grad Beč (Austrija) već dugi niz godina uključuje rodnu ravnopravnost u strategije i programe i praktikuje rodno odgovorne javne nabavke. Grad prepoznaje da je javna nabavka međuresorna funkcija, te da odluke o nabavci roba, usluga i radova mogu imati značajne implikacije na rodnu ravnopravnost – ne samo za korisnike tih roba, usluga i radova, nego i na postupanje preduzeća koja su angažovana za njihovu realizaciju. Beč uključuje rodnu perspektivu u javne nabavke na tri načina:

- › Kroz promociju uloge žena kao društvenog faktora u provođenju javnih nabavki.
- › Kroz uključivanje rodni aspekata kao kvalitativnih kriterija za dodjelu ugovora (više detalja u Koraku 4).
- › Kroz rodno osjetljivu procjenu potreba prilikom planiranja i pripreme dokumentacije za javnu nabavku.

2.2.3 KATALOG RODNO OSJETLJIVIH REZULTATA ZA UKLJUČIVANJE U STRATEGIJU JAVNIH NABAVKI

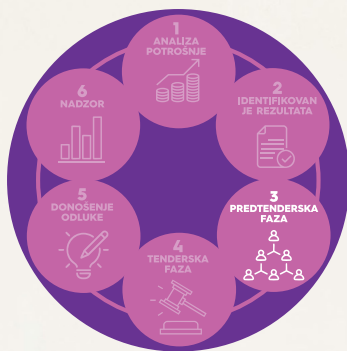
Postoji niz rodno osjetljivih rezultata koji se mogu uključiti u Strategiju javnih nabavki, a koji se razmatraju u okviru postupka javne nabavke:

- ▶ Povećanje stope zaposlenosti za određene grupe koje su pod većim rizikom od nezaposlenosti.
- ▶ Povećanje svijesti o izazovu rodne nejednakosti.
- ▶ Smanjenje razlike u platama između spolova.
- ▶ Povećanje ženskog preduzetništva i broja preduzeća u vlasništvu žena koja učestvuju i uspješne su u postupcima javne nabavke.
- ▶ Smanjenje prepreka za zapošljavanje s kojima se suočavaju određene demografske grupe, poput nefleksibilnog radnog vremena, nedostatka pristupa brizi o djeci ili neadekvatno uvezanog javnog prijevoza.
- ▶ Korištenje programa obuke i razvoja vještina za prevazilaženje rodničkih „normi“ povezanih s određenim profesijama, poput građevinarstva.

Također, postoje rezultati koji se mogu uključiti i na drugim mjestima u strategiji javnih nabavki, a koji indirektno doprinose smanjenju rodničkih nejednakosti:

- ▶ Povećanje broja ugovora rezervisanih za određene vrste organizacija (npr. organizacije socijalne ekonomije, preduzeća u vlasništvu žena).
- ▶ Povećanje učestalosti razdvajanja ugovora na lotove kako bi se podicao angažman malih i srednjih preduzeća.

2.3 KORAK 3 – PREDTENDERSKA FAZA

Korak 3 „Ciklusa javne nabavke“ je predtenderska faza. U ovoj fazi stručne službe unutar jedinica lokalne samouprave, tzv. „usidrenih institucija“ ili regionalnih uprava, sagledavaju potrebe za nabavkom roba, usluga ili radova i planiraju nabavku. Tokom ovog koraka, odgovorni za javnu nabavku postavljaju sebi niz pitanja:

- ▶ Šta tačno želimo nabaviti?
- ▶ Koji je naš budžet i koji su vremenski okviri?
- ▶ Kako ćemo tržište upoznati sa onim što želimo nabaviti?
- ▶ Koju vrstu postupka javne nabavke ćemo primijeniti?

Također, u ovoj fazi oni koji su odgovorni za javnu nabavku istražuju koji su od lokalnih ekonomskih, socijalnih, ekoloških i rodni rezultata (kao što je detaljno opisano u Koraku 2) relevantni za predmet javne nabavke, te da li će postupci poput podjele predmeta javne nabavke na lotove ili rezerviranih ugovora omogućiti ostvarivanje željenih rezultata.

2.3.1 KAKO SE RODNI ASPEKTI MOGU RAZMATRATI U PREDTENDERSKOJ FAZI?

Rodni aspekti mogu se razmatrati na tri načina tokom predtenderske faze. Prvi je istražiti da li roba, usluga ili radovi koji se nabavljaju imaju rodnu dimenziju, odnosno da li će različito uticati na muškarce i žene. Na primjer, kod dizajna igrališta ili sistema javnog prevoza postoje jasne razlike u načinu na koji ih koriste muškarci i žene. Oni koji su odgovorni za javnu nabavku moraju se konsultovati tokom procesa dizajna kako bi procijenili kako će usluga uticati na različite grupe, te u skladu s tim prilagoditi tendersku dokumentaciju (više detalja u Koraku 4).

Drugi je provjeriti da li su rodno povezani rezultati, definisani u Strategiji javnih nabavki (Korak 2), relevantni za prirodu robe, usluge ili radova koji se nabavljaju. Nabavka neke robe, poput kancelarijskih čaša i šoljica, nije povezana s rodnim aspektima, dok druge, poput obezbjeđivanja privremenih radnika, može imati rodnu dimenziju. Odgovorni za javnu nabavku mogu koristiti različite tehnike za procjenu ovih relevantnosti: razvijati matrice rezultata u odnosu na tipove javnih nabavki i kako bi se mogli identifikovati rezultati relevantni za različitu robu, usluge i radove. Također, mogu tražiti podršku eksperta s posebnim znanjem iz oblasti strateškog planiranja ili analizirati primjere dobre prakse iz drugih gradova i regija.

Treći je korištenje mehanizama koji otvaraju mogućnost učešća organizacijama socijalne ekonomije, preduzećima u vlasništvu žena i drugim grupama da se takmiče i potencijalno dobiju ugovor. Direktive EU o javnim nabavkama iz 2014. godine uključuju odredbu o rezervaciji ugovora za ekonomske subjekte kod kojih najmanje 30% radne snage čine osobe s invaliditetom. Također, predviđena je mogućnost podjele velikih ugovora na manje lotove – na primjer, nabavka hrane za školske obroke može se podijeliti na manje lotove – za meso, ribu i mliječne proizvode. Osim toga, predviđene su i odredbe o tržišnom angažmanu, tj. pravovremeno informisanje potencijalnih ponuđača o širim ciljevima koji se žele postići. Sve navedeno može doprinijeti tome da veći broj malih i srednjih preduzeća, preduzetničkih inicijativa u vlasništvu žena i organizacija socijalne ekonomije realizuje ugovore, čime se posredno doprinosi smanjenju rodne nejednakosti.

2.3.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA U PREDTENDERSKOJ FAZI

Grad Umea (Švedska) radi na unapređenju rodne ravnopravnosti već više od 40 godina. U okviru tog rada imenovani su posebni vijećnici zaduženi za pitanja rodne ravnopravnosti, usvojena je Strategija za rodnu ravnopravnost, angažovano je dvoje službenika posvećenih ovoj oblasti, te je pitanje važnosti rješavanja „rodni normi“ integrisano u nastavne planove i programe. Centralni dio pristupa grada Umea je dizajniranje javnih prostora i usluga (a samim tim i javnih nabavki) uz uvažavanje rodne ravnopravnosti kao ključnog faktora kod razmatranja i donošenja odluka. To uključuje, na primjer, dizajn dobro osvijetljenog i širokog tunela na željezničkoj stanici, koji povezuje dva dijela grada. Ovaj i brojni drugi primjeri, predstavljeni kroz „Obilazak rodno dizajniranih prostora grada Umea“, jasno pokazuju kako se rodni aspekti uzimaju u obzir u predtenderskoj fazi različitih nabavki roba, usluga i radova.

DETAIL OF THE ARTWORK "LEV!" ©FA•/BILDUPPHOVSRÄTT2025

2.3.3 KATALOG RODNIH ASPEKATA KOJE TREBA UKLJUČITI U PREDTENDERSKU FAZU

U nastavku su detaljno opisane neke uobičajene vrste roba, usluga i radova koje javne uprave nabavljaju, uz obrazloženje relevantnosti uključivanja rodni aspekata u njihovom planiranju.

ROBA/USLUGA/RAD	RELEVANTNO (DA/NE)	OBRAZLOŽENJE
Javni prevoz	Da	Efikasno planiranje može podržati žene u pronalaženju mogućnosti zapošljavanja, a istovremeno potaknuti veće korištenje usluga javnog prevoza i od strane muškaraca i žena ako je usklađeno s radnim i društvenim vremenom. Ostali rodni elementi mogli bi uključivati: cijene i pristupačnost, pristupačan dizajn vozila, sigurnost i radnu snagu.
Građevinarstvo	Da	Različite grupe koriste izgrađene objekte na različite načine, stoga dizajn mora biti prilagođen tim potrebama. Osim toga, žene su nedovoljno zastupljene u određenim segmentima građevinskog sektora, pa javna nabavka može poslužiti kao sredstvo za postizanje veće rodne ravnoteže, posebno u oblastima građevinarstva gdje „rodne norme“ omogućavaju razlike u platama.
Usluge čišćenja	Da	Poslovi povezani s ovim uslugama tradicionalno su orijentisani na žene. Planiranje usluge treba uzeti u obzir i uslove rada žena, ali i stvoriti uslove za uključivanje muškaraca u uloge u kojima su trenutno nedovoljno zastupljeni.
Kulturni događaji	Da	Određeni kulturni događaji tradicionalno privlače specifične grupe ljudi. Kod planiranja javne nabavke ovih usluga trebalo bi promovisati raznolikost izvođača i publike, te omogućiti uključivanje različitih kultura i iskustava.
Uniforme za radnike	Da	Uniforme se moraju prilagoditi tjelesnim zahtjevima različitih grupa, što zahtijeva prethodnu analizu kako bi se osiguralo rješavanje eventualnih nejednakosti prije nabavke. Ovo je relevantno npr. za vatrogasnu službu.
Usluge za slobodno vrijeme i rekreaciju	Da	Ljudi koriste usluge za slobodno vrijeme i rekreaciju na različite načine, što znači da su potrebne različite vrste opreme kao i različite usluge. Ovo uključuje poticanje žena i djevojaka na bavljenje sportom i pravednu raspodjelu termina za korištenje objekata.
Zdravstvene usluge	Da	Različiti spolovi koriste zdravstvene usluge i ustanove na različite načine; muškarci su, na primjer, manje skloni korištenju zdravstvenih usluga za razliku od žena.
Nabavka računarske opreme	Ne	Za ovu robu ne postoji relevantnost uključivanja rodni aspekata.
Prikupljanje otpada	Ne	Za ovu uslugu ne postoji relevantnost uključivanja rodni aspekata, jer bi pružanje usluge trebalo biti jednako za sve korisnike.
Nabavka solarnih panela	Ne	Za ovu robu ne postoji relevantnost uključivanja rodni aspekata.

- ▶ Načinu isporuke roba, usluga ili rada – njihovu metodologiju.
- ▶ Cijenu isporuke robe, izvršenja usluge ili izvođenja radova.
- ▶ Rokove isporuke robe, izvršenja usluge ili izvođenja radova
- ▶ Prethodnom iskustvu u isporuci sličnih roba, izvršenju usluga ili izvođenja radova.

2.4.1 KAKO SE RODNI ASPEKTI MOGU RAZMATRATI U TOKU TENDERSKE FAZE?

ovu intersekcionalnost i omogućavaju jedinicama lokalne samouprave, tzv. „usidrenim institucijama“ i regionalnim upravama da isključe određene organizacije iz postupka javne nabavke ukoliko imaju historiju nepoštivanja relevantnih uslova poslovanja. Organizacije se mogu isključiti, na primjer, zbog povezanosti sa trgovinom ljudima ili korištenja dječjeg rada, neplaćanja poreza ili socijalnog osiguranja, te nepoštivanja zakona o radu.

Teći je korištenje „Kriterija za dodjelu ugovora” – to su elementi na osnovu kojih organizacije mogu dobiti dodatne bodove tokom evaluacije (Korak 5), ako ponude rješenja koja nadilaze osnovne zahtjeve iz „Tehničkih specifikacija”. Na primjer, kod nabavke ugostiteljske usluge, ponuđači mogu u svojim ponudama navesti da će osigurati 80%, 90% ili 100% hrane iz organske proizvodnje i tako dobiti više bodova. „Kriteriji za dodjelu ugovora” također mogu biti oblikovani kroz pitanja – na primjer, ako jedinica lokalne samouprave, tzv. „usidrena institucija” ili regionalna uprava želi koristiti javnu nabavku za smanjenje nezaposlenosti, može postaviti konkretna pitanja organizacijama o broju radnih mjesta koja će stvoriti, na koji način će ih stvoriti i kome su ta radna mjesta namijenjena. Detaljni primjeri „kriterija za dodjelu ugovora” koji uključuju rodne aspekte, nalaze se u kataloškom dijelu ispod.

Četvrti je korištenje „oznaka“. Često postoje EU standardi koji se odnose na socijalne ili ekološke prakse organizacija. U kontekstu rodne ravnopravnosti, postoje oznake poput oznake porodične revizije, koja potvrđuje ostvarenje značajne ravnoteže između poslovnog i privatnog života unutar organizacije.

2.4.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA U TOKU TENDERSKE FAZE

Tokom testiranja aktivnosti u okviru GenProcure APN-a, Zagreb (Hrvatska) je testirao uključivanje pitanja iz socijalnog, ekološkog i rodno osjetljivog aspekta u stvarnom postupku javne nabavke za projektovanje i uređenje parka. Prilikom izrade projekta razmatran je dizajn prostora iz rodne perspektive, s posebnim naglaskom na raspored staza i osiguranje dovoljnog osvjetljenja. Također su uključili socijalne kriterije, poput volontiranja mladih, te ekološke kriterije, uključujući izbor vrsta biljaka za uređenje pejzaža.

2.4.3 KATALOG RODNO OSJETLJIVIH ODREDBI U TOKU TENDERSKE FAZE

U nastavku su prikazani primjeri rodno osjetljivih odredbi i koje se mogu koristiti za unapređenje rodne ravnopravnosti u nabavci i isporuci roba, izvršenju usluga i izvođenju radova. Ove rodno osjetljive odredbe mogu se uključiti u dokumentaciju za javne nabavke kao „Kriteriji za dodjelu ugovora“ i kreirane su da se primjenjuju na sve relevantne vrste roba, usluga i radova.

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 1 – DOKAZI O PRISTUPU ORGANIZACIJE U RJEŠAVANJU NEJEDNAKOSTI

Molimo vas da navedete detalje o pristupu vaše organizacije u rješavanju nejednakosti između uposlenika. Na primjer, imate li osnovna pravila o radnom vremenu, diverzifikaciji zaposlenih, fleksibilnom radu i napredovanju? Imate li Plan rodne ravnopravnosti?

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 2 – KVALITET PLANA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Molimo vas da dostavite dodatne informacije o vašem postojećem planu za rodnu ravnopravnost, uključujući njegove sastavne dijelove i posebno objasnite kako ćete kroz realizaciju ovog ugovora unaprijediti rodnu ravnopravnost unutar vaše organizacije.

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 3 – DOKAZ O ISKUSTVU U UKLJUČIVANJU MUŠKARACA I ŽENA

Molimo vas da detaljno navedete prethodna iskustva vaše organizacije u uključivanju muškaraca i žena prilikom realizacije sličnih ugovora o nabavci roba, usluga i radova. Posebno se fokusirajte na grupe koje se suočavaju s izazovima u pristupu tim robama, uslugama i radovima, te kako ste prevladali te izazove tokom realizacije ugovora.

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 4 – RJEŠAVANJE PROBLEMA NEZAPOSLENOSTI U RIZIČNIM GRUPAMA

Molimo vas da detaljno objasnite, kao rezultat realizacije ovog ugovora, kako će vaša organizacija stvoriti nove mogućnosti zapošljavanja za osobe koje su najduže nezaposlene. Posebno navedite:

- › Koliko novih radnih mjesta planirate otvoriti.
- › Koje grupe osoba planirate ciljano zaposliti i na koji način.
- › Kada ćete preduzeti ove aktivnosti u okviru ugovora.
- › Kako ćete pratiti ostvarenje planiranih rezultata.

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 5 – POSTUPANJE SA RODNO OSJETLJIVIM 'NORMAMA' KROZ UGOVOR

Molimo vas da detaljno objasnite kako će se vaša organizacija baviti rodno osjetljivim „normama“ tokom realizacije ugovora. Na primjer, kako planirate privući žene na poslove koje su prethodno preuzimali muškarci, i kako namjeravate unaprijediti vještine uposlenika.

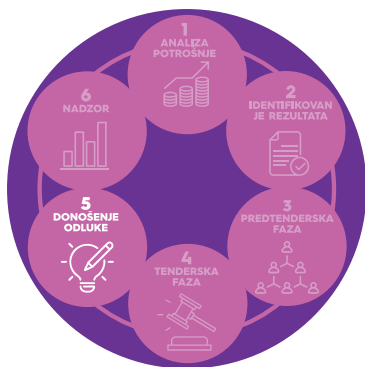
RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 6 – DIVERZIFIKACIJA LANCA SNABDJEVANJA

Detaljno objasnite kako će vaša organizacija osigurati nova izdvajanja za mala i srednja preduzeća (MSP), preduzetničke inicijative u vlasništvu žena i organizacija socijalne ekonomije (SEO) kao podizvođača kroz realizaciju ugovora. Posebno navedite:

- › Koje aktivnosti planirate preduzeti kako biste poboljšali mogućnosti podugovaranja za ove vrste organizacija.
- › Kada ćete preduzeti ovu aktivnost kao dio ugovora.
- › Na koji način ćete pratiti ostvarenje ovog cilja.

RODNO OSJETLJIVA ODREDBA 7 – PROVOĐENJE OBUKE O RAVNOPRAVNOSTI I PODIZANJU SVIJEŠTI

Molimo vas da detaljno objasnite hoćete li provoditi obuku zaposlenika o rodnoj ravnopravnosti i koji će biti fokus te obuke. Također, detaljno opišite sve dodatne aktivnosti vezane za rodnu ravnopravnost koje planirate provesti kao dio realizacije ugovora, npr. predavanja u lokalnim školama ili posebni projekti u zajednici.

2.5 KORAK 5 – DONOŠENJE ODLUKE

Korak 5 „Ciklusa javne nabavke“ odnosi se na donošenje odluke. U ovoj fazi se ocjenjuju odgovori organizacija na dokumentaciju iz Koraka 4 prema unaprijed definisanim kriterijima, a zatim se donosi odluka o pobjedničkom ponuđaču. Tradicionalno, odluka se zasniva na dva faktora: Cijena (ponuđači koji nude nižu cijenu dobijaju više bodova); Kvalitet, metode i iskustvo ponuđača (oni s boljim metodama i većim iskustvom dobivaju više bodova). Omjer pondera za cijenu i kvalitet prilagođava se vrsti robe, usluge ili radova koji se nabavljaju; na primjer, za građevinski projekat omjer može biti 40 % cijene i 60 % kvaliteta.

2.5.1 KAKO RAZMATRATI RODNE ASPEKTE U FAZI DONOŠENJA ODLUKE?

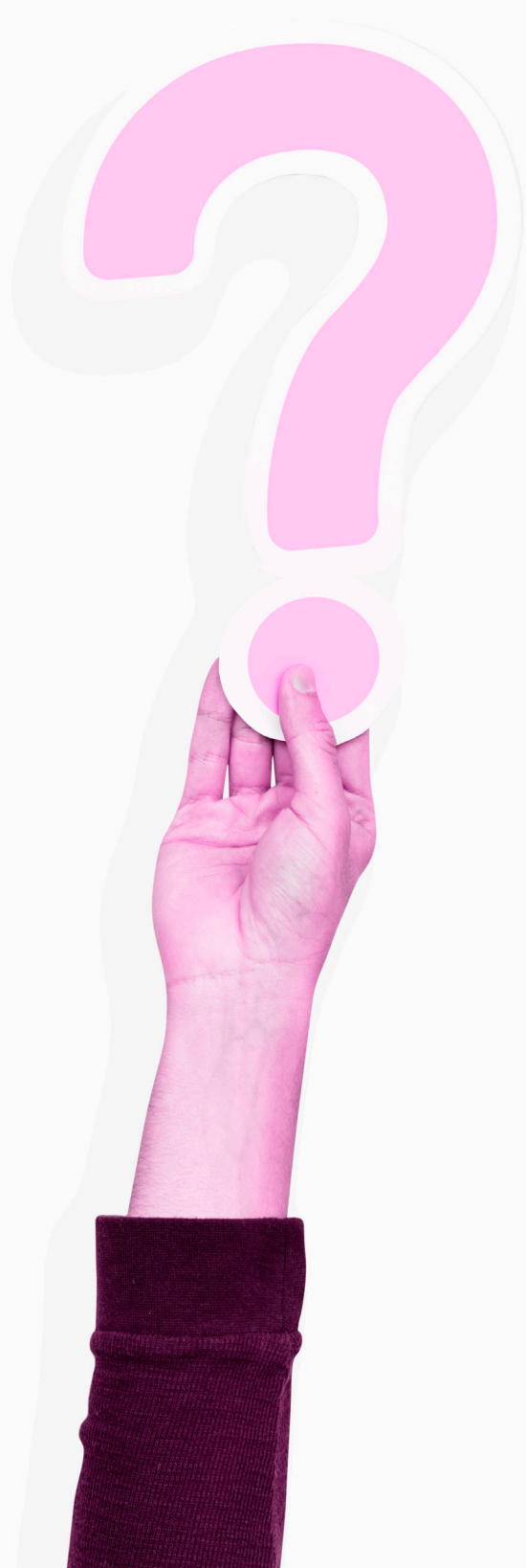
Jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave mogu uvesti i treći faktor – ocjenu socijalnih, ekoloških i rodno osjetljivih rezultata, koji se boduju prema odgovorima na pitanja u „Kriterijima za dodjelu ugovora“. Primjer: za građevinski projekt omjeri mogu biti 30 % cijena, 50 % kvalitet i 20 % rodno osjetljivi rezultati. To znači da će odgovori ponuđača na pitanja vezana za rodno odgovorne kriterije iz Koraka 4 imati stvarni uticaj na odluku o dodjeli ugovora.

Jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave stoga trebaju ocijeniti odgovore organizacija na pitanja vezana za rod u „Kriterijima za dodjelu ugovora“ i to kvalitativno i kvantitativno. Taj posao mogu izvršiti službenici za javne nabavke zajedno sa ekspertima koji posjeduju specifična znanja iz oblasti rodne ravnopravnosti, koji bi trebali pročitati odgovore i dodijeliti bodove prema kvalitetu odgovora, koristeći sistem bodovanja detaljno opisan u katalogu ispod.

Što se tiče procjene Tehničkih specifikacija iz Koraka 4, organizacija obično ili ispunjava zahtjev (npr. osigurava 75 % hrane iz organske poljoprivrede) ili ne. Bodovi se stoga dodjeljuju samo onim organizacijama koje ispunjavaju „Tehničku specifikaciju“, pri čemu se ova procjena koristi kao dio ponderisanja kvaliteta, za razliku od samostalnog bodovanja koje je primjenjivo kod „Kriterija za dodjelu ugovora“.

2.5.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA U FAZI DONOŠENJA ODLUKE?

Procjena „Tehničkih specifikacija“ i „Kriterija za dodjelu ugovora“ obično se standardizuje kako bi se izbjegla osporavanja. Zbog toga u ovom uputstvu nisu navedeni primjeri pojedinih jedinica lokalne samouprave, tzv. „usidrenih institucija“ ili regionalnih uprava – umjesto toga, detaljno je opisan sistem bodovanja u katalogu ispod.

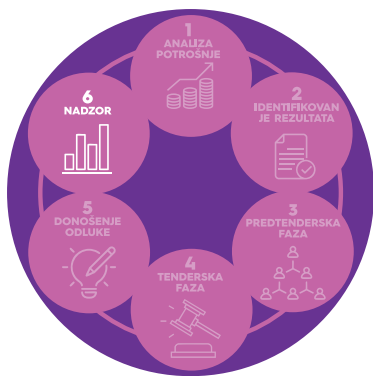

2.5.3 KATALOG BODOVANJA RODNO OSJETLJIVIH ODREDBI U FAZI DONOŠENJA ODLUKE

Da bi se izvršila evaluacija odgovora na „Kriterije za dodjelu ugovora“, općine i gradovi mogu koristiti sistem bodovanja prikazan u nastavku:

BODOVI	KRITERIJI EVALUACIJE
0	NULA BODOVA Odgovor ne ispunjava traženi standard ili ne daje odgovor
1	SLABO Odgovor djelomično zadovoljava kriterije, ali izaziva zabrinutost u sljedećem: › Postoji barem jedno pitanje koje zahtijeva značajnu pažnju. › Prijedlozi ne pokazuju kompetentnost ili razumijevanje. › Odgovor sadrži malo detalja i nije uvjerljiv. › Odgovor se u ograničenoj mjeri poziva na rodne rezultate.
2	ZADOVOLJAVAJUĆE Odgovor u velikoj mjeri zadovoljava traženi standard. Postoje neki zabrinjavajući dijelovi i ograničena manja pitanja koja zahtijevaju dodatnu provjeru. Odgovor pokazuje: › Zadovoljavajuće razumijevanje kriterija. › Dovoljna kompetentnost kroz relevantne dokaze. › Djelimični uvid u izazove koji se žele riješiti. › Odgovor se odnosi na neke rodno osjetljive rezultate i pokazuje iskustvo na tržištu.
3	DOBRO odgovor zadovoljava traženi standard u svim materijalnim aspektima. Ne postoje značajni zabrinjavajući dijelovi, iako mogu postojati manji problemi koji zahtijevaju dodatno istraživanje. Odgovor pokazuje: › Dobro razumijevanje kriterija. › Dovoljna kompetentnost kroz relevantne dokaze. › Djelimični uvid u izazove koji se žele riješiti. › Odgovor se odnosi na rodno osjetljive rezultate i također pokazuje dobro iskustvo na tržištu.
4	IZVRSNO Odgovor premašuje očekivanja u pogledu rodno osjetljivih rezultata i ne ostavlja nikakvu sumnju u sposobnost i posvećenost ispunjavanju zahtjeva. Odgovor pokazuje: › Vrlo dobro razumijevanje zahtjeva. › Izvršne prijedloge potkrijepljene relevantnim dokazima. › Značajan uvid u izazove koji se žele riješiti. › Vjerovatno predlaže dodatnu vrijednost iznad očekivanog. › Odgovor se odnosi na rodno osjetljive rezultate i također pokazuje dubinsko iskustvo na tržištu.

2.6 NADZOR

Nakon što je u Koraku 5 donesena odluka o izboru ponuđača, sve obaveze koje je preuzeo u vezi s robom, uslugom ili radovima koje će pružiti, postaju sastavni dio ugovora. To uključuje obaveze u ostvarivanju lokalnih ekonomskih, socijalnih, ekoloških i rodno osjetljivih rezultata. Korak 6 se odnosi na nadzor učinka odabranog ponuđača tokom realizacije ugovora i osiguravanje korištenja dogovorene metodologije, pridržavanja ugovorenih rokova i budžeta te realizaciju dogovorene socijalne, ekološke i rodno osjetljive obaveze.

2.6.1 KAKO SE RODNI ASPEKTI RAZMATRAJU U FAZI NADZORA?

Jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave mogu pratiti rodno osjetljive rezultate dogovorene sa izabranim dobavljačem na tri načina: Kvantitativno praćenje: Odabrani dobavljač dostavlja podatke u različitim fazama tokom realizacije ugovora prema specifičnim indikatorima – na primjer, broj novih radnih mjesta stvorenih kao rezultat ugovora. Kvalitativno praćenje: Odabrani dobavljač opisuje uticaj uključivanja rodno osjetljivih rezultata na korisnike – na primjer, kako otvaranje novog radnog mjesta kroz realizaciju ugovora utiče na porodični život, prihode, zdravlje i dobrobit pojedinaca.

Retrospektivno praćenje: Nakon završetka ugovora, odabranom dobavljaču se šalje anketa s nizom pitanja o njegovom doprinosu ostvarivanju širih lokalnih ekonomskih, socijalnih, ekoloških i rodno osjetljivih rezultata. Ovaj proces bi trebao biti direktno povezan sa rezultatima detaljno opisanim u strategiji javnih nabavki i drugim strategijama.

2.6.2 PRIMJERI RAZMATRANJA RODNIH ASPEKATA U FAZI NADZORA?

Emakunde, Baskijski institut za žene (Španija) razvio je alat za praćenje rodno osjetljivih odredbi koje se koriste u javnim nabavkama. Ovaj alat je evaluacijski upitnik koji se fokusira na 11 stavki, uključujući „broj zaposlenih žena“, i namijenjen je popunjavanju od strane izabranog dobavljača tokom realizacije ugovora.

2.6.3 KATALOG RODNO OSJETLJIVIH INDIKATORA ZA UKLJUČIVANJE U FAZI NADZORA

Kvantitativni rodni indikatori praćeni tokom realizacije ugovora trebali bi se direktno povezati sa rodno osjetljivim rezultatima (Korak 2) i odgovorima na pitanja postavljena u „Kriterijima za dodjelu ugovora“ (Korak 4). Slijede primjeri rodno osjetljivih indikatora koje je moguće pratiti:

- › Broj novootvorenih radnih mjesta za žene.
- › Smanjenje rodno jaza u platama.
- › Broj (i postotak) podizvođača koji su u statusu malih i srednjih preduzeća/preduzetničkih inicijativa u vlasništvu žena/organizacija socijalne ekonomije.
- › Broj izazova za „rodno osjetljive odredbe“ kroz realizaciju ugovora.
- › Broj održanih obuka o rodnoj ravnopravnosti.
- › Broj realizovanih aktivnosti šireg podizanja svijesti.

3 ZAKLJUČAK

ZAKLJUČAK

Ovaj "Katalog rodni razmatranja i odredbi u javnim nabavkama" opisuje kako se rodni aspekt može integrisati u svih šest koraka Ciklusa javnih nabavki. Na kraju Kataloga dat je pregled ključnih preporuka za svaki od šest koraka.

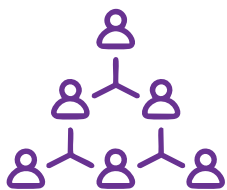
KORAK 1 – ANALIZA POTROŠNJE

- › Razumjeti gdje se potrošnja usmjerava geografski, sektorski i prema vrsti poslovanja.
- › Raščlaniti podatke o vrsti poslovanja po polu kako bi se precizno prikazao postotak potrošnje sa preduzećima u vlasništvu žena.
- › Koristiti ankete za prikupljanje dodatnih podataka od dobavljača, razvrstanih po spolu.

KORAK 2 – IDENTIFIKOVANJE REZULTATA (STRATEGIJA JAVNIH NABAVKI)

- › Razviti strategiju javnih nabavki koja jasno opisuje rodno osjetljive rezultate na koje se želi uticati kroz proces javnih nabavki.

KORAK 3 – PREDTENDERSKA FAZA

- › Istražiti da li postoji rodni aspekt robe, usluge ili rada koji se nabavlja.
- › Procijeniti relevantnost rodno osjetljivih rezultata za prirodu robe, usluge ili radova.
- › Primijeniti rezervisane ugovore, podjelu javne nabavke na lotove i uključivanja tržišta kao mehanizme za uključivanje malih i srednjih preduzeća, preduzetničkih inicijativa u vlasništvu žena i organizacija socijalne ekonomije.

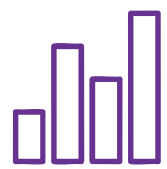
KORAK 4 – TENDERSKA FAZA

- › Primijeniti osnove za isključenje kako bi se eliminisale organizacije s neetičkom historijom.
- › Koristiti tehničke specifikacije za definisanje očekivanih zahtjeva vezanih za rodno osjetljive rezultate.
- › Primijeniti kriterije za dodjelu ugovora kako bi ponuđači mogli ostvariti bodove za rodno osjetljive rezultate.
- › Koristiti relevantne oznake kako bi se osiguralo ispunjavanje određenih standarda.

KORAK 5 – DONOŠENJE ODLUKE

- › Odrediti ponder donošenja odluka prema odgovorima na „Kriterije za dodjelu ugovora“ koji se odnose na rodno osjetljive rezultate.
- › Koristiti kvantitativni i kvalitativni sistem bodovanja za procjenu odgovora ponuđača.

KORAK 6 – NADZOR

- › Prikupljati izlazne podatke tokom realizacije ugovora u vezi sa rodno osjetljivim rezultatima.
- › Dokumentovati i opisati uticaj na rodno osjetljive rezultate kroz kvalitativne opise.

4 RJEČNIK POJMOVA I KLJUČNE REFERENCE

4.1 RJEČNIK POJMOVA

USIDRENE INSTITUCIJE

Velike, često javne organizacije koje imaju značajno prisustvo u gradu jer troše velike iznose na nabavku roba, usluga i radova; zapošljavaju mnogo ljudi; i posjeduju zemljište i imovinu. Malo je vjerovatno da će se seliti, a uključuju jedinice lokalne samouprave, stambene i zdravstvene organizacije te univerzitete.

EU DIREKTIVE O JAVNOM NABAVKAMA (2014)

Ključni zakonodavni zahtjevi za javne nabavke, kojih se jedinice lokalne samouprave i regionalne uprave moraju pridržavati. Direktive su u velikoj mjeri fokusirane na konkurenciju i transparentnost, ali također omogućavaju ostvarivanje socijalnih (uključujući rodne) i ekoloških ciljeva.

RODNO ODGOVORNA JAVNA NABAVKA

Uzimanje u obzir i aktivno uključivanje rodničkih aspekata u dizajn roba, usluga i radova i gdje su odredbe koje uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost uključene u tendersku dokumentaciju i u proces donošenja odluka o nabavci.

RODNA NEJEDNAKOST

Razlika koju doživljavaju muškarci i žene kao rezultat svog spola, poput razlika u platama, pristupu uslugama, preduzetništvu ili zastupljenosti.

INTERSEKSIONALNOST

Pojam koji opisuje situacije u kojima je nejednakost dodatno naglašena faktorima izvan spola, uključujući osobe sa invaliditetom, ljude iz crnih i manjinskih etničkih grupa, romske zajednice, te mlađe i starije osobe.

JEDINICE LOKALNE SAMOUPRAVE

Organizacije na lokalnom nivou (gradovi ili općine) odgovorne za pružanje javnih usluga, sa upravnom strukturom (načelnici/gradonačelnici, vijećnici i službenici).

NVO

Skraćenica za nevladine – neprofitne organizacije koje pružaju usluge i obavljaju aktivnosti za zajednicu.

JAVNA NABAVKA

Postupak koji koriste jedinice lokalne samouprave, tzv. „usidrene institucije“ i regionalne uprave za nabavku roba, usluga i radova.

REGIONALNE UPRAVE

slične jedinicama lokalne samouprave, ali sa nadležnostima na širem geografskom području – u okviru regije.

MSP

Skraćenica za označavanje malih i srednjih preduzeća koja zapošljavaju do 250 ljudi.

ORGANIZACIJE SOCIALNE EKONOMIJE (SEC)

Obuhvataju socijalna preduzeća, zadruge, kompanije od društvenog interesa za zajednicu i humanitarne organizacije, koje reinvestiraju sav profit nazad u misiju organizacije i šire projekte zajednice.

TRŽIŠTE

Odnosi se na organizacije koje se nadmeću u postupku javnih nabavki. Može uključivati velike multinacionalne kompanije, mala i srednja preduzeća, organizacije socijalne ekonomije i nevladine organizacije.

4.2 KLJUČNE REFERENCE (NAVEDENO U TEKSTU)

- (a) Više informacija o URBACT-u možete pronaći na [URBACT Web stranici](#).
- (b) Više informacija o GenProcure APN-u možete pronaći na [GenProcure Web stranici](#).
- (c) „Ciklus javne nabavke“ je okvir za [URBACT online kurs o strateškim nabavkama](#).
- (d) Evropske direktive o javnim nabavkama mogu se pogledati [ovdje](#).
- (e) Ovaj [Alat za analizu potrošnje](#) je prenesen kao dio URBACT mreže za transfer Making Spend Matter.

4.3 DRUGE KORISNE REFERENCE

- › URBACT je poduzeo niz aktivnosti u vezi s rodno ravnopravnim gradovima – više informacija [ovdje](#).
- › URBACT je također proizveo online kurs obuke o [Rodno odgovornoj javnoj nabavci](#).
- › Evropski institut za rodnu ravnopravnost proizveo je niz materijala o rodno odgovornim javnim nabavkama, uključujući Indeks rodne ravnopravnosti – više informacija [ovdje](#).
- › Više informacija o Emakundeu, Baskijskom institutu za žene, možete pronaći [ovdje](#).
- › Više informacija pristupu Beča rodno odgovornim javnim nabavkama možete pogledati [ovdje](#).
- › Više informacija o izvještaju o globalnom rodnom jazu možete pronaći [ovdje](#).

